

А. С. КОЛЕСНІЧЕНКО

Національний технічний університет «ХПІ», Харків

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОВІДНОСИН СУБ'ЄКТІВ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНОГО РИНКУ

На основі інституціональної парадигми побудовано концепцію державного регулювання взаємовідносин суб'єктів електроенергетичного ринку, яка базується на впровадженні аргументованої системи принципів та заходів, орієнтованих на підвищенні ефективності використання інструментів державного регулювання, що дає можливість продукувати якісні та своєчасні рішення і забезпечує реалізацію адекватної моделі розвитку взаємовідносин суб'єктів електроенергетичного ринку в умовах невизначеності та мінливості зовнішнього та внутрішнього середовища. Сформовано концептуальну модель процесу дослідження державного регулювання взаємовідносин суб'єктів електроенергетичного ринку, що сприятиме формуванню логіки та науковій обґрунтованості підходів у вивченні засад державного регулювання.

Ключові слова: *концепція, державне регулювання, електроенергетичний ринок, суб'єкти електроенергетичного ринку, взаємовідносини суб'єктів електроенергетичного ринку.*

Постановка проблеми. Динамічний розвиток економічних, соціальних, технологічних, політичних систем є невід'ємною компонентою процесів відтворення суспільного життя населення, від якості та стійкості яких залежить здатність держави як інституту адаптуватися до змін та протистояти дестабілізуючим факторам розвитку державного регулювання у всіх галузях народного господарства. Електроенергетика, будучи одним з найбільш стратегічно важливих об'єктів державного регулювання, відповідає за цілісність та ефективність впровадження комплексу заходів відповідно до планів та програм у різних сферах діяльності, пов'язаних з

виробництвом, постачанням і споживанням електричної енергії.

Обсяги кінцевого споживання палива та енергії у 2012 р. склали 73,1 млн тне, що на 3,6% менше, ніж у 2011 р. [1]. У структурі споживання електричної енергії України за показниками 2012 р. найбільша частка належить промисловості, що склало близько 34% загального споживання. Значна частина електроенергії була використана побутовим сектором і транспортною сферою, що дорівнювало 32% і 16%, відповідно. Рівень технологічних втрат електроенергії у мережах складає майже 11%. Показник енергоемності ВВП у 2012 р. відносно 2011 р. знизився на 3,6% і мав значення 0,267 кгне/тис. грн. у цінах 2000 р. [2].

При прогнозуванні показників розвитку електроенергетики слід враховувати факт відношення України до енергодефіцитних країн, що обумовлює необхідність покриття виробничих потреб промислового сектору національної економіки високою часткою імпортованих енергоресурсів. За рахунок власних джерел наша країна задовольняє потреби у паливно-енергетичних ресурсах менш, ніж на 50%, а в структурі собівартості продукції українських підприємств частка палива та енергії коливається від 10% до 80%, тоді як у світі середнє значення цього показника становить понад 25 % [3, с. 202]. Це, в свою чергу, акцентує увагу на значущості енергетичної складової в комплексі енергетичної безпеки держави. Тобто, сучасний стан вітчизняної електроенергетики вимагає від держави вирішення низки питань, пов'язаних із структурою споживання електроенергії, високим показником технологічних витрат у мережах, високої енергоемності ВВП та залежності від імпорту енергоресурсів тощо.

Недосконалість енергетичних ринків, обумовлена особливими властивостями електроенергетичних систем, потребує проведення глибокого аналізу, виявлення світових тенденцій і внутрішніх факторів, що впливають на обрання формату функціонування ринку електроенергії, який сприятиме ефективному розвитку електроенергетичного комплексу визначеної країни. З плином часу процес реформування ускладнюється, виникають нові умови формування кожного конкретного ринку електричної енергії, що обумовлено як об'єктивними причинами, так і наявністю розбіжностей у цілях суб'єктів, які складають організаційну структуру ринку, та учасників процесу купівлі-продажу електричної енергії. В окремих ви-

падках порушення балансу інтересів стає принциповим для забезпечення сталого розвитку всієї електроенергетичної системи і ринкові механізми невзможі самостійно врегулювати такі дисбаланси. Вирішення даного завдання стає місією держави як гаранта енергетичної та національної безпеки країни. Ці положення обумовлюють необхідність комплексного підходу до вивчення взаємовідносин суб'єктів ринку електричної енергії з позиції державного регулювання, виділення системоутворюючих складових та встановлення зв'язків між ними для забезпечення досягнення значеної мети дослідження, що **актуалізує питання** побудови концепції державного регулювання взаємовідносин суб'єктів електроенергетичного ринку (далі - ДРВСЕР).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню ролі держави у побудові господарських взаємовідносин, обґрунтуванню значущості державного регулювання у формуванні ринкової економічної системи висвітлено в роботах: О. Беляєва [4], Л. Дідьківської [5], В. Єфімова [6], Н. Кузьминчук [7], С. Степаненка [8], Г. Третяк [9] та ін. Окремі аспекти концептуального підходу до дослідження питань державного регулювання в контексті взаємовідносин суб'єктів ринку електроенергії висвітлені у роботах таких вчених-економістів та практиків електроенергетичної галузі: В. Баранніка [10], С. Єрмілова [11], А. Праховника [12], Б. Слупського [13], А. Туkenова [14], І. Франчука [15] та ін. Однак у науковій та практичній літературі **залишаються невирішеними** питання, пов'язані з цілісним сприйняттям процесу регулювання, зокрема, потребує обґрунтування та розробки сучасна концепція ДРВСЕР.

Метою статті є побудова концепції державного регулювання взаємовідносин суб'єктів електроенергетичного ринку, що забезпечить підвищення наукової обґрунтованості та комплексний підхід до розуміння процесу впровадження регулюючої дії держави з позиції формування відносин між суб'єктами енергоринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На державному рівні набувають дедалі більшого значення проблеми, пов'язані з узгодженим та безперебійним функціонуванням ринків електричної енергії. Зокрема, в умовах нестабільності та мінливості зовнішнього та внутрішнього середовища питання побудови взаємовідносин між суб'єктами електроенергети-

чних ринків потребує пошуку нового способу наукового осмислення з метою надання економічно обґрунтованої та своєчасної оцінки й визначення локальних проблем і протиріч, що сприятиме ефективному оновленню процесу державного регулювання відповідно до внутрішніх закономірностей та реалій формування відносин між суб'єктами, партнерами, іншими господарюючими одиницями у міжнародному просторі.

Виконання регулюючої функції державними органами в сфері електроенергетики ґрунтується на принципі узгодженості й відповідності діючої нормативно-правової та законодавчої бази концепціям і програмам, спрямованим на підвищення ефективності функціонування електроенергетичного комплексу, зокрема, взаємовідносин суб'єктів електроенергетичного ринку.

Будучи автономною інтегрованою системою, ДРВСЕР опирається на положення інституціональної парадигми, а також принципи і норми, які формують основу концепції процесу державного регулювання. Відповідно до парадигми інституціональної економіки, суб'єкти господарювання здійснюють діяльність не в умовах вільного ринку, а в середовищі, яке ускладнено впливом різноманітних інститутів, серед яких: організації, правила, традиції тощо. Одночасно з максимізацією прибутку, суб'єкт, будучи змотивованим до поліпшення свого положення в межах дії системи інститутів, що обумовлюють його діяльність, прагне відповідати інституціональним нормам і правилам тієї мікро- і макросередовища, невід'ємною складовою якої він виступає.

Сутність інституціональної економіки полягає у розв'язанні численних протиріч і невизначеностей, які супроводжують світові фінансові, економічні, соціальні, політичні системи. Значення інституціоналізму підсилюється констатацією того факту, що інституціональні перетворення, які відбуваються у цілісній системі регулювання від господарства міжнародного масштабу до рівня галузей та окремих господарських одиниць, супроводжуються створенням інститутів різнохарактерного змісту [16, с. 83].

Стрімкий розвиток суспільства свідчить про актуальні тенденції та закономірності сучасної глобалізації економічних явищ і процесів, потребує узгодження економічних інтересів національних держав, окремих регіона-

льних об'єднань, співтовариств, галузей, підприємств тощо. Акцент робиться на тому, що активними учасниками глобалізаційних процесів можуть бути лише цілісні економічні системи, динаміка змін яких повинна бути синхронізована із динамікою удосконалення інституціонального забезпечення та перетворень, зокрема у сфері електроенергетики. Тобто, підкреслюється роль інституціоналізації як необхідної умови узгодженості інтересів підприємств різних напрямів діяльності електроенергетичної галузі, встановлення зв'язків між елементами внутрішньої структури цілісних утворень, які вони складають, з метою підвищення організаційного рівня та збалансованості [17]. Одним з найголовніших завдань державного регулювання стає вбудування концепції розвитку ринку електричної енергії, гарантуючи інтереси його суб'єктів, в модель підтримки загальнодержавних інтересів всього суспільства й національної економіки шляхом використання інституціонального механізму.

Наукова література надає багато варіантів розкриття сутності поняття «концепція», які відрізняються повнотою і змістовністю тлумачення. У своєму дослідженні автор опирається на наступне визначення цієї категорії. Концепція (від лат. *conceptio* – сприйняття) – це сукупність найбільш істотних елементів теорії (теорій), викладених у конструктивній, прийнятній для практики формі; це теорія, переведена в алгоритм вирішення конкретної проблеми [18, с. 40], тобто це система поглядів на певні явища, а також спосіб їхнього розуміння, тлумачення та інтерпретації. Розробка концепції є необхідною умовою послідовної та спадкоємної економічної політики. Автори роботи [19] стверджують, що будь-яка концепція ґрунтується на чотирьох основних елементах: аналізі стану економіки, аналізі цілей, аналізі відповідності інтересам системи і аналізі інструментів державного регулювання.

Концепція державного регулювання ґрунтується на парадигмі сучасної ринкової економіки, яка стверджує, що мета держави полягає не в коригуванні ринкового механізму, а в утворенні умов для його ефективного функціонування, тобто конкуренція повинна забезпечуватися в тих ситуаціях, в яких це можливо, регулююча дія держави – у тих випадках, коли це необхідно [20]. Використовуючи цей підхід, а також опираючись на положення інституціональної парадигми, автором було розроблено концепцію

ДРВСЕР, наведено на рис. 1.

Державне регулювання відповідає за гармонізацію інтересів усіх зацікавлених груп учасників ринку електричної енергії на основі науково-обґрунтованих принципів, чітко визначених функцій та комплексного використання інструментів, форм і методів впливу. Окрім врахування внутрішніх обмежень й впливу факторів зовнішнього середовища на ефективність взаємовідносин суб'єктів ринку електричної енергії, при розробці концепції ДРВСЕР слід враховувати взаємозв'язок із положеннями концепцій розвитку суміжних галузей економіки та інших сфер діяльності.

Ефективність державного регулювання залежить від визначення складових процесу регулювання, виділення їх ролі та критеріїв застосування. Тобто, перед державою постає завдання обрати механізм ДРВСЕР, оцінити його елементи, визначити ступінь взаємопов'язаності з метою підвищення якості державного впливу на економічне життя господарюючих суб'єктів електроенергетичного ринку та формування упорядкованої та цілісної концепції ДРВСЕР.

Оцінка отриманих результатів, що включає врахування дії ключових чинників побудови взаємовідносин суб'єктів електроенергетичного ринку, серед яких: тенденції розвитку світових ринків електричної енергії, досвід міжнародної практики щодо існуючих моделей енергоринків; дієвість інституцій та інституційних механізмів й особливості мікросередовища самих учасників, дозволяє визначити ступінь досягнення мети ДРВСЕР, зважаючи на стратегічну значущість впровадження розроблених заходів, яке забезпечується використанням механізму державного регулювання, що, в свою чергу, включає систему планування на державному рівні, прогнозування, моніторингу поставлених завдань тощо.

Виявлення недоліків та протиріч в результаті впровадження розробленого комплексу регулюючих заходів вимагає від держави глибокого аналізу дестабілізуючих факторів та врахування динамічних змін зовнішнього та внутрішнього середовища з метою здійснення оновлення процесу державного регулювання шляхом внесення корективів у робочі програми та процедури, а також реалізації перетворень в контексті діючої системи регулюючих заходів, здійснюючи реструктуризацію всього механізму ДРВСЕР.

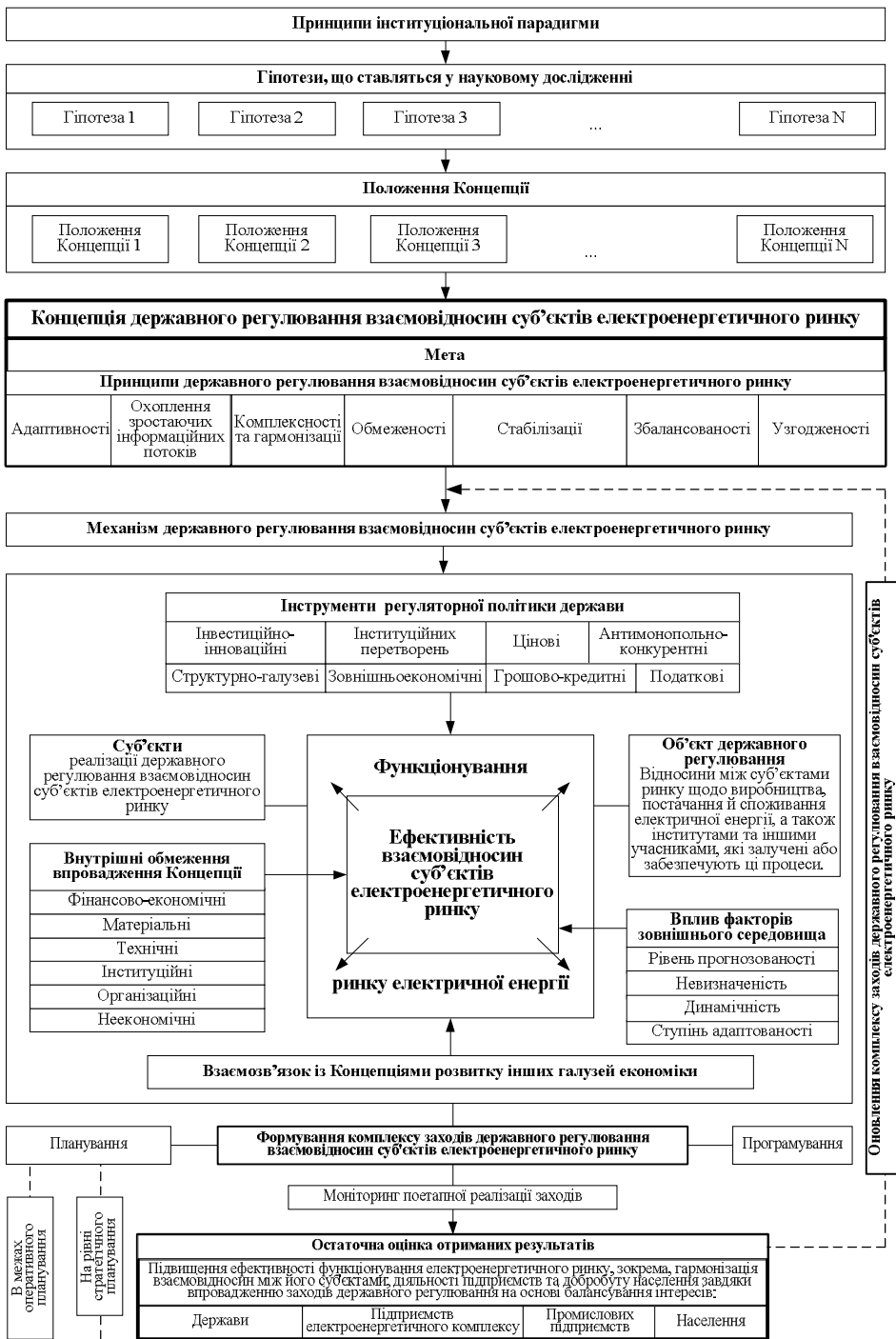

Рис. 1. Концепція державного регулювання взаємовідносин суб'єктів електроенергетичного ринку

Концепція та механізм виступають основоположними компонентами процесу ДРВСЕР, які обумовлені сукупністю теоретичного, методичного, організаційно-методологічного, інституціонального й інформаційно-аналітичного забезпечення, створює науково-методологічну основу для формування теоретично обґрунтованого й практично реалізованого комплексу заходів, спрямованих на формування ефективної системи ДРВСЕР. Комплексне врахування цих підходів дозволило сформуувати концептуальну модель дослідження ДРВСЕР, що наведено на рис. 2.

Таким чином, побудова теоретико-методичної моделі процесу державного регулювання в контексті взаємовідносин суб'єктів електроенергетичного ринку із виділенням значущості концепції, елементів механізму сприяє логічному та обґрунтованому дослідженню ДРВСЕР.

В результаті проведеного аналізу можна зробити висновок, що від зваженості регулюючих дій, якості, адекватності реальним умовам, оперативності впровадження заходів державного впливу на формування взаємовідносин суб'єктів електроенергетичного ринку, що виражається у формуванні цілісної концепції ДРВСЕР, залежить розвиток функціонування ринку електричної енергії та ефективність взаємовідносин його суб'єктів як однієї з базових підсистем електроенергетичного комплексу.

Висновки

Досліджено сутність інституціональної парадигми, що надало змогу визначити наукові підходи в межах інституціоналізму, які було покладено в основу формування ДРВСЕР. На основі інституціональної парадигми побудовано концепцію державного регулювання взаємовідносин суб'єктів електроенергетичного ринку, яка базується на впровадженні аргументованої системи принципів та заходів, орієнтованих на підвищенні ефективності використання інструментів державного регулювання, що дає можливість продукувати якісні та своєчасні рішення і забезпечує реалізацію адекватної моделі розвитку взаємовідносин суб'єктів електроенергетичного ринку в умовах невизначеності та мінливості зовнішнього та внутрішнього середовища. Сформовано концептуальну модель процесу дослідження ДРВСЕР, що сприятиме формуванню логіки та науковій обґрунтованості підходів у вивченні засад державного регулювання.

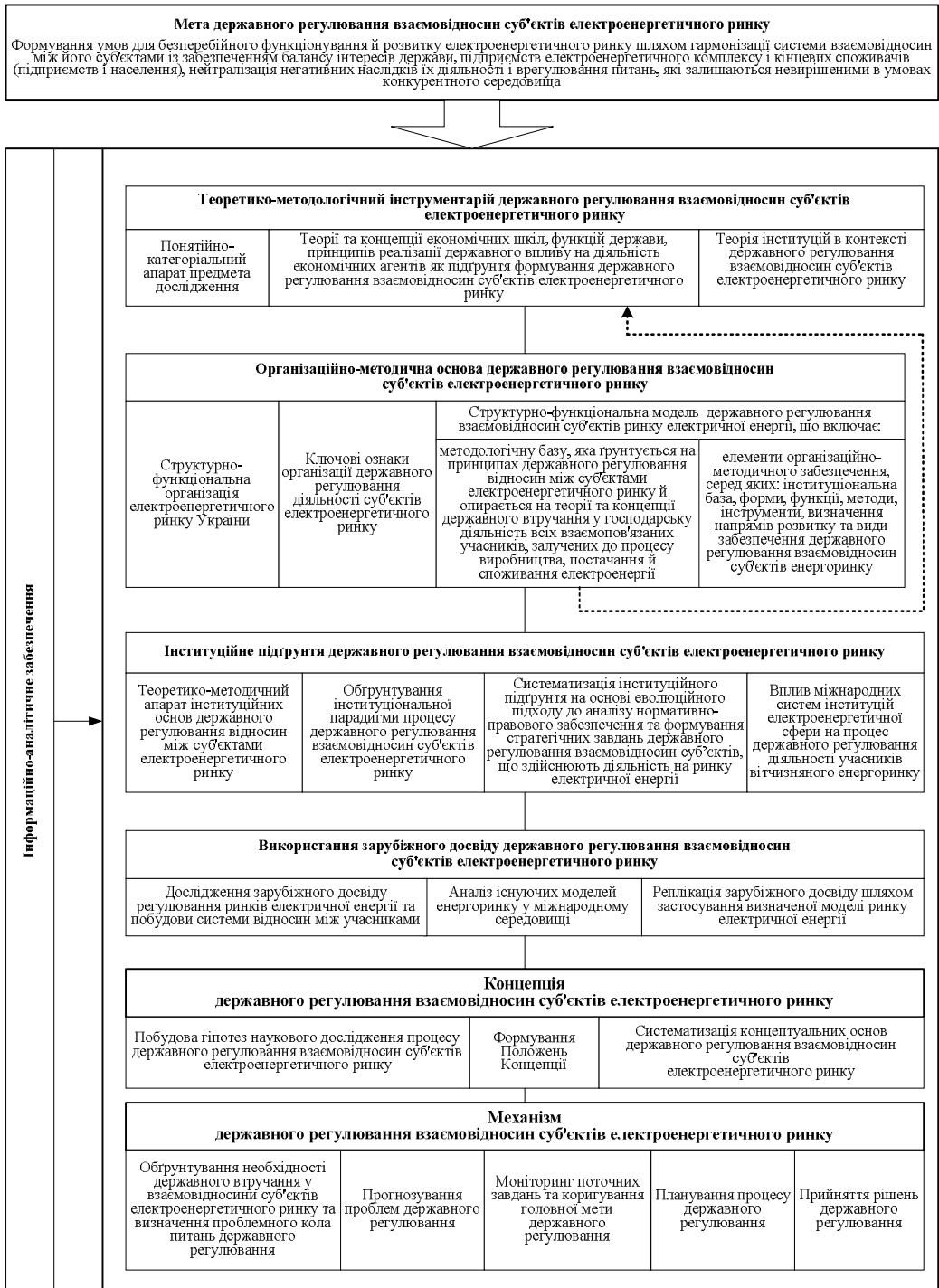

Рис. 2. Концептуальна модель дослідження державного регулювання взаємовідносин суб'єктів електроенергетичного ринку

Перспективами подальших досліджень є вивчення зарубіжного досвіду державного регулювання в контексті формування відносин між суб'єктами електроенергетичного ринку, виходячи з принципів та розроблених концептуальних засад, що дозволить удосконалити механізм процесу державного регулювання, підвищити ефективність міжсуб'єктних відносин на ринку електроенергії з метою відповідності євростандартам та додержання обраного курсу євроінтеграції енергоринків.

Література

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – 14.04.2014.
2. Энергетический баланс Украины за 2012 год. Документ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poslezavtra.com.ua/energeticheskij-balans-ukrainy-za-2012-god-dokument/>. – 14.04.2014.
3. Медвідь, Ф. М. Енергетична безпека України: становлення національної стратегії [Текст] / Ф. М. Медвідь // Наукові праці МАУП. – 2010. – Вип. 1(24). – С. 201–206.
4. Беляєв, О. О. Економічна політика [Текст] : навч. посіб. / О.О.Беляєв, А. С. Бебело, М. І. Дуба. – К. : КНЕУ, 2004. – 287 с.
5. Дідківська, Л. І. Державне регулювання економіки [Текст] / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. – К. : Знання, 2008. – 213 с.
6. Ефимов, В. М. Предмет и метод интерпретативной институциональной экономики [Текст] / В. М. Ефимов // Вопросы экономики. – 2007. – № 8. – С. 49–67.
7. Кузьминчук, Н. В. Забезпечення фінансово-бюджетного регулювання розвитку регіонів: підходи, методи, напрямки реалізації [Текст] : моногр. / Н. В. Кузьминчук. – Львів : Ліга-Прес, 2012. – 624 с.
8. Степаненко, С. В. Передумови та необхідність державного регулювання процесів економічного розвитку України [Електронний ресурс] / С. В. Степаненко. – Режим доступу: <http://www.kbiara.kharkov.ua/e-book/db/2012-1/doc/2/05.pdf>. – 14.04.2014.
9. Третьяк, Г. С. Державне регулювання економіки [Текст] : навч. посіб. / Г. С. Третьяк, К. М. Бліщук ; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2008. – 118 с.
10. Бараннік, В. О. Стратегія та практика управління паливно-енергетичним комплексом. Досвід України [Електронний ресурс] / В. О. Бараннік, М. Г. Земляний. – Режим доступу: <http://www.db.niss>.

gov.ua/docs/energy/58.htm. – 14.04.2014.

11. Єрмілов, С. Ф. Державна політика енергоефективності в українському та європейському контексті [Електронний ресурс] / С. Ф. Єрмілов. – Режим доступу: http://www.esco-ecosys.narod.ru/2011_2/art044.pdf. – 14.04.2014.

12. Праховник, А. В. Формування інформаційного забезпечення розрахунків за електричну енергію в умовах запровадження перспективних моделей енергоринку України [Текст] / А. В. Праховник, О. В. Коцар // Енергетика та електрифікація. – 2009. – № 3. – С. 40-51.

13. Слупський, Б. В. Сучасні форми та методи державного регулювання ринків електроенергії [Текст] / Б. В. Слупський // Розвиток публічного адміністрування на засадах менеджменту: європейський контекст: матеріали наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 15-16 трав. 2009 р.) / [за заг. ред. С. М. Серьогіна]. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2009. – С. 278-280.

14. Тукенов, А. А. Рынок электроэнергии: от монополии к конкуренции [Текст] / А. А. Тукенов. – М. : Энергоатомиздат, 2007. – 416 с.

15. Франчук, І. А. Врахування ризиків і обмежень при формуванні системи державного регулювання енергетичної сфери [Текст] / І. А. Франчук // Економіка та держава. – 2008. – № 10. – С. 70-72.

16. Голікова, Т. В. Інституціональна парадигма управління територіальним економічним розвитком [Текст] / Т. В. Голікова // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – 2007. – Вып. 31-2. – С. 80-85.

17. Львов, Д. С. Введение в институциональную экономику [Текст] / под ред. Д. С. Львова. – М. : Издательство «Экономика», 2005. – 639 с.

18. Алаев, Э. Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь [Текст] / Э. Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983. – 350 с.

19. Економічна політика [Текст] : навч. посіб. / О. О. Беляєв (кер. кол. 40 авт.), А. С. Бебело, М. І. Діба [та ін.]. – Вид. 3-тє, без змін. – К. : КНЕУ, 2007. – 288 с.

20. Государственное регулирование экономики [Текст]: учебное пособие / Г. И. Черкасов, В. М. Колтунов, А. М. Желтов, В. М. Непомилуев, Е. Н. Кириллов [и др.] ; под общ. ред. Г. Н. Власова, А. М. Желтова. – Нижний Новгород : Изд-во Волго-Вят. акад. гос. службы, 1998. – 245 с.

Надійшла до редакції 14.04.2014, розглянута на редколегії 22.04.2014

Рецензент: д-р екон. наук, проф. **Н. В. Кузьминчук**, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харків.

ФОРМИРОВАНИЕ КОНЦЕПЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ СУБЪЕКТОВ ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО РЫНКА

А. С. Колесниченко

На основе институциональной парадигмы построена концепция государственного регулирования взаимоотношений субъектов электроэнергетического рынка, которая базируется на внедрении аргументированной системы принципов и мероприятий, ориентированных на повышение эффективности использования инструментов государственного регулирования, что дает возможность принимать качественные и своевременные решения и обеспечивает реализацию адекватной модели развития взаимоотношений субъектов объектов электроэнергетического рынка в условиях неопределенности и изменчивости внешней и внутренней среды. Сформирована концептуальная модель процесса исследования государственного регулирования взаимоотношений субъектов электроэнергетического рынка, что будет способствовать формированию логики и научной обоснованности подходов в изучении основ государственного регулирования.

Ключевые слова: концепция, государственное регулирование, электроэнергетический рынок, субъекты электроэнергетического рынка, взаимоотношения субъектов электроэнергетического рынка.

THE FORMATION OF THE CONCEPT OF STATE REGULATION OF THE RELATIONS BETWEEN THE SUBJECTS OF THE ELECTRIC ENERGY MARKET

A. S. Koliesnichenko

The concept of state regulation of mutual entities electricity market, which is based on the introduction of a reasoned system of principles and measures aimed at improving the efficiency of state regulation of the use of tools on the basis of the institutional paradigm was built that allows you take high-quality and timely decisions and ensures the implementation of an adequate model of the development of relations of objects subjects electricity market uncertainty and volatility of external and internal environment. The conceptual model of the research subjects of state regulation of the electricity market relationships was formed that will contribute to the formation of logic and the scientific validity of approaches to learning the basics of government regulation.

Keywords: concept, government regulation, electricity market, the subjects of electricity market, the subjects relationships of electricity market.

Колесніченко Анастасія Сергіївна – асистент кафедри економічного аналізу та обліку, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харків, e-mail: anasko86@inbox.ru.